

**IZVJEŠTAJ:
NESTALE OSOBE I RAD ICMP-A
Univerzitet u Sussexu, 1. juli 2013.**

1. Centar za istraživanje sukoba i sigurnosti u Sussexu je interdisciplinarni istraživački centar, uspostavljen 2011. godine u svrhu podržavanja istraživanja, informiranja javnosti i javnog debatiranja o problemima sukoba i sigurnosti. Ključna misija Centra je podržati razvoj istraživanja i prenošenje saznanja o sukobu i sigurnosti na temelju dugogodišnje Sussex-ove reputacije rigoroznih, teoretski potkrijepljenih i izazovnih naučnih razmatranja o ovom i drugim globalnim pitanjima, te promovirati uključivanje u aktivnosti kreatora politike i stručnjaka sa iskustvom iz prakse koji rade na pitanjima sukoba i sigurnosti.

I. Uvod

2. Centar za istraživanje sukoba i sigurnosti u Sussexu (SCSR) zajedno sa Međunarodnom komisijom za nestale (ICMP) organizirao je jednodnevnu radionicu usmjerenu na pitanje nestalih osoba i rad ICMP-a. ICMP je uspostavljen 1996. godine kako bi pomogao u rješavanju pitanja nestalih osoba u okviru poratne izgradnje mira i pomirenja prema Dejtonskom mirovnom sporazumu. ICMP od osnutka pruža stručnu tehničku pomoć vladama Bosne i Hercegovine, Republike Hrvatske, Republike Srbije, Crne Gore, bivše jugoslovenske republike Makedonije i vlastima Kosova. U tom procesu je pronađeno i identifikovano oko 27000 osoba koje su nestale tokom sukoba na Balkanu, uključujući i identifikaciju pomognutu analizom DNK za više od 16000 osoba. Ima programe u Africi, na Bliskom Istoku, Južnoj Americi i Jugoistočnoj Aziji, te u EU. Nakon cunamija koji je 2004. godine pogodio Jugoistočnu Aziju ICMP pomaže prilikom identifikacija žrtava katastrofa, a u skorije vrijeme započeta je i saradnja sa Međunarodnom organizacijom za migracije (IOM) na rješavanju nestanaka izazvanih migracijama stanovništva.
3. U skorije vrijeme je vlada Nizozemske pokrenula inicijativu da se istraži mogućnost dodjele stalnog međunarodnog statusa ICMP-u. U okviru tog procesa ICMP priprema veliku konferenciju koja će se održati u Palati mira u Hagu od 29. oktobra do 1. novembra 2013. godine. Cilj konferencije je istražiti buduće koncepte i ideje o tome kako unaprijediti globalnu reakciju u procesu rješavanja pitanja nestalih.
4. ICMP se snažno zalaže za aspekt vladavine zakona u okviru rješavanja pitanja nestalih. U bivšoj Jugoslaviji je vrlo brzo po osnivanju uspostavljena bliska saradnja sa Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju (MKSJ). MKSJ je usvojio na zakonu zasnovan pristup pitanjima poratne pravde i izgradnje mira, nastojeći osigurati krivičnu odgovornost počinilaca zbog djela počinjenih tokom sukoba na Balkanu. Mandat ICMP-a na Balkanu podrazumijeva odredbe koje direktno podržavaju ovaj cilj. S ciljem pronalaženja dokaza za ratne zločine MKSJ je dobio mandat da šalje arheološke timove u različite dijelove bivše Jugoslavije koji su vršili ekshumacije masovnih grobnica i prikupljali dokaze za podizanje optužnica u slučajevima ratnih zločina. MKSJ, međutim, nije mogao vršiti identifikaciju psmrtnih ostataka. U tom je kontekstu ICMP počeo raditi u saradnji sa Ljekarima za ljudska prava (PHR) i drugim relevantnim akterima kako bi se uspostavili neophodni mehanizmi za rješavanje pitanja nestalih osoba i upotrijebila tehnologija analize DNK u svrhu identifikacije ostataka.

II. Diskusija

5. Ovaj izvještaj predstavlja osnovne zaključke koji su proizašli iz radionice, koji će se uputiti ka konferenciji u Hagu. Teme oko kojih je diskutovano na okruglom stolu bile su podijeljene na sljedeće sesije:
 - ICMP-ov historijski mandat i aktuelna transformacija;
 - Teoriziranje u vezi sa nestalim osobama;
 - Nestale osobe u poratnim kontekstima;
 - Formaliziranje ICMP-ovog mandata.
 -
6. Učesnici Okruglog stola su informirani da je ICMP uspostavljen 1996. godine kako bi pomogao u rješavanju pitanja nestalih osoba u okviru poratne izgradnje mira i pomirenja prema Dejtonskom mirovnom sporazumu. ICMP od osnutka pruža stručnu tehničku pomoć vladama Bosne i Hercegovine, Republike Hrvatske, Republike Srbije, Crne Gore, bivše jugoslovenske republike Makedonije i vlastima Kosova. U tom procesu je pronađeno i identifikovano oko 27000 osoba koje su nestale tokom sukoba na Balkanu, uključujući i identifikaciju pomognutu analizom DNK za više od 16000 osoba. Ima programe u Africi, na Bliskom Istoku, Južnoj Americi i Jugoistočnoj Aziji, te u EU. Nakon cunamija koji je 2004. godine pogodio Jugoistočnu Aziju ICMP pomaže prilikom identifikacija žrtava katastrofa, a u skorije vrijeme započeta je i saradnja sa Međunarodnom organizacijom za migracije (IOM) na rješavanju nestanaka izazvanih migracijama stanovništva.
7. U skorije vrijeme je vlada Nizozemske pokrenula inicijativu da se istraži mogućnost dodjele stalnog međunarodnog statusa ICMP-u. U okviru tog procesa ICMP priprema veliku konferenciju koja će se održati u Palati mira u Hagu od 29. oktobra do 1. novembra 2013. godine. Cilj konferencije je istražiti buduće koncepte i ideje o tome kako unaprijediti globalnu reakciju u procesu rješavanja pitanja nestalih.
8. ICMP se snažno zalaže za aspekt vladavine zakona u okviru rješavanja pitanja nestalih. U bivšoj Jugoslaviji je vrlo brzo po osnivanju uspostavljena bliska saradnja sa Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju (MKSJ). MKSJ je usvojio na zakonu zasnovan pristup pitanjima poratne pravde i izgradnje mira, nastojeći osigurati krivičnu odgovornost počinitelaca zbog djela počinjenih tokom sukoba na Balkanu. Mandat ICMP-a na Balkanu podrazumijeva odredbe koje direktno podržavaju ovaj cilj. S ciljem pronalaženja dokaza za ratne zločine MKSJ je dobio mandat da šalje arheološke timove u različite dijelove bivše Jugoslavije koji su vršili ekshumacije masovnih grobnica i prikupljali dokaze za podizanje optužnica u slučajevima ratnih zločina. MKSJ, međutim, nije mogao vršiti identifikaciju psumrtih ostataka. U tom je kontekstu ICMP počeo raditi u saradnji sa Ljekarima za ljudska prava (PHR) i drugim relevantnim akterima kako bi se uspostavili neophodni mehanizmi za rješavanje pitanja nestalih osoba i upotrijebila tehnologija analize DNK u svrhu identifikacije ostataka.

2.1. Historijski mandat ICMP-a i aktuelna transformacija

9. Fenomen nestalih osoba je star koliko i ljudska vrsta, a već stoljećima ljudi nestaju usljed ratova, prirodnih katastrofa i katastrofa uzrokovanih ljudskim faktorom. Prije kraja Hladnog rata međunarodna zajednica je činila jako malo na pronalaženju i identifikaciji nestalih osoba, te njihovom povratku porodicama. ICMP je nastao 1996. godine na samitu grupe G-7 u svrhu rješavanja pitanja osob nestalih u sukobima na tlu bivše Jugoslavije. Međunarodna zajednica je spoznala da broj nestalih (prema procjenama radi se o oko 40000 osoba – do danas pronađeno i identifikovano oko 70%) predstavlja prijetnju za mir i stabilnost na Balkanu, te mogući uzrok nesigurnosti i političke nestabilnosti u cijeloj Evropi.
10. Organizacija je dobila mandat da osigura saradnju vlada na rješavanju pitanja nestalih zbog

međusobne povezanosti sukoba u bivšoj Jugoslaviji. Osnivanje ICMP-a predstavljalo je pomak od *ad hoc* humanitarnog pristupa rješavanju pitanja nestalih ka pristupu zasnovanom na primjeni zakona u kome države preuzimaju odgovornost za slučajeve nestalih osoba. S obzirom na etničko-vjersku prirodu sukoba u bivšoj Jugoslaviji ICMP se odmah suočio sa izazovom – kako osigurati saradnju vlada u regiji na rješavanju pitanja nestalih na nediskriminirajući način, bez obzira na etničko-religijsko porijeklo, političku opredijeljenost i ulogu u sukobima.

11. ICMP svoje aktivnosti zasniva na pravnim okvirima međunarodnog humanitarnog prava, uključujući i Evropsku konvenciju o ljudskim pravima. ICMP nastoji izgraditi domaće zakonodavstvo u zemljama nakon sukoba, koje će porodicama nestalih omogućiti da traže svoje pravo na informacije, pravo na reparacije i zaštitu informacija koje daju institucijama zaduženim za traženje njihovih nestalih srodnika.
12. U poređenju sa drugim društvima koja su prošla sukob, Bosna i Hercegovina i druge zemlje nastale raspadom SFRJ dobile su značajnu pažnju i podršku međunarodne zajednice u rješavanju pitanja nestalih. Dobar primjer je samo osnivanje ICMP-a i MKSJ-a, ali i činjenicom da se ovaj problem pominje u Dejtonskom mirovnom sporazumu iz 1995. godine. Činjenica da je 70% od 40000 nestalih u bivšoj Jugoslaviji danas pronađeno zasigurno je vrijedna pažnje, a za nju postoji prihvatljivo objašnjenje u obliku nekoliko faktora:
 - snažno prisustvo međunarodne zajednice i podrška za uključivanje pitanja nestalih osoba u međunarodne mirovne ugovore i sporazume;
 - pristup zasnovan na zakonu koji ide korak dalje od *ad hoc* humanitarnog pristupa i zaštite nestalih osoba tokom sukoba do spoznaje da se pitanje nestalih osoba u poratnom okruženju treba rješavati uspostavljanjem relevantnog zakonodavstva i institucija u okviru procesa tranzicijske pravde i pomirenja; te uključenost međunarodnih i domaćih sudova u procese istraga – ne samo traganja – u slučajevima nestalih osoba, kako bi porodicama nestalih bili vraćeni posmrtni ostaci njihovih srodnika, ali i omogućen pristup pravdi kroz zakonske mehanizme.
13. Napredak u procesu pronalaženja i identifikacije nestalih osoba nije isti u različitim poratnim kontekstima, te je usko vezan za postojanje političke volje međunarodne zajednice i domaćih državnih i nedržavnih aktera, njihovih finansijskih resursa i kapaciteta institucija uključenih u rješavanje pitanja nestalih osoba u okviru obimnijeg procesa političkog pomirenja i rekonstrukcije. Radi se o važnoj činjenici koju treba uzeti u obzir prilikom procjene ICMP-ovog rada u različitim geopolitičkim kontekstima.

2.2. Teoriziranje pitanja nestalih

14. Ključna tema koja se nametnula nakon prezentacija i debate bila je kritika birokratskog aparata u procesu rješavanja pitanja nestalih. Kada organizacije poput Međunarodnog crvenog križa i Društva crvenog polumjeseca tragaju za nestalim osobama to obavezno podrazumijeva i formuliranje pravnih i birokratskih kategorija nestalih osoba, što predstavlja uspostavljanje hijerarhije. Kategorije su neophodne za odgovarajući pristup složenom problemu, međutim, kategorizacija te vrste prijeti da objektivizira nestale, tj. postoji rizik da će oni za kojima se traga postati instrumentalizirani.
15. Tendencija objektivizacije i kategorizacije nestalih pojavljuje se u savremenoj politici. Otkrivanje prošlosti, koje je neminovno kada su u pitanju nestale osobe, može pruzrokovati traumu. Većina mehanizama koji pomažu porodicama da se nose sa takvom traumom – kako bi se vratio smisao za pravdu i rehabilitaciju – zahtijeva neki oblik zajedničkog sistema. Učesnici, međutim, ističu da birokratski ili kvazibirokratski sistemi funkcioniraju na osnovu kategorizacije koja bi mogla ponuditi

lažno obećanje izvjesnosti. Ne otkrivajući prošlost, time izbjegavajući potrebu za izvjesnošću i prihvatanjem života u neizvjesnosti, prijedlog je iznesen kao još jedna, sasvim valjana mogućnost.

16. Neki su učesnici istakli da se “nestale” posmatra kao objekte kojima se upravlja umjesto kao ljudska bića koja je nemoguće zamijeniti. Niti jedan birokratski sistem – koliko god bio sofisticiran, transparentan i pouzdan – nije u mogućnosti rješavati određene spoznaje osobnosti. Razvoj birokratije u modernim društvima ima pozitivne i negativne posljedice. Postoji potreba za daljim istraživanjem i razumijevanjem interakcije između lokalnih neformalnih priča o nepravdi, posmrtnim ostacima i duhovima i sa rekonstruiranim birokratskim mehanizmima i formalnim pričama o poratnoj rekonstrukciji i pomirenju ratom pogođenih društava.
17. Objektivizacija i kategorizacija nestalih krije se u suštini tenzija između institucionalnog pristupa pitanju nestalih i brige i prioriteta ljudi koji tragaju za svojom porodicom i prijateljima. Učesnici radionice složili su se da postoji potreba za mehanizmima rješavanja pitanja nestalih koji su više orijentirani ka ljudima i porodici. Takve mehanizme bi se trebalo osmisliti tako da se slušaju porodice nestalih, tako da bolje odgovoraju njihovim potrebama pokazujući i viši stepen fleksibilnosti i prilagodljivosti lokalnoj kulturi, tradicijama i politici. Porodice nestalih osoba imaju dodatnu korist od direktnog uključivanja u procese donošenja odluka; od aktivnog učešća u stvaranju genetičkih dokaza neophodnih u procesima pronalaska i identifikacije nestalih, kao i od definiranja ishoda procesa i procjene trenutka kada se može reći da su procesom ostvareni zadovoljavajući rezultati.
18. Učesnici su diskutirali i o tome kako memorijalizacija nestalih ili preminulih često uključuje i uspostavljanje javnog sjećanja i rekonstrukciju historijskih priča, koje, opet, mogu postati predmetom političke upotrebe. U Španiji, naprimjer, nakon pada režima generala Franka, nastupila je tišina, a špansko pravosuđe se usprotivilo ekshumaciji posmrtnih ostataka kako bi zaštitili određene političke prednosti i izbjegli otvaranje dubokih rana u španskom društvu. Memorijalizacija iza koje stoji država ima drugačiju svrhu od memorijalizacije koju porodice provode pojedinačno. Važno je istražiti kako različiti oblici memorijalizacije konstruiraju i objedinjuju određene priče, kao što je priča o viktimizaciji, koja sama po sebi može izazvati tenzije između strana u sukobu. Postoje priče i o nepostojećem identitetu, poput simboličkog “neznalog borca”, kojima se ističe da nepoznato tijelo može imati daleko više značaja od identificiranog tijela.
19. Učesnici radionice objašnjavaju da praksa prikupljanja, identifikacije putem DNK i klasificiranja posmrtnih ostataka pored fizičke i hemijske obrade kostiju podrazumijeva i društven konstrukt pojedinačnih i kolektivnih identiteta, priča o zajedničkim iskustvima i događajima iz prošlosti koji čine temelje “bio-državljanstva” i kolektivističke kulture neophodne za pomirenje i rekonstrukciju društava zahvaćenih sukobom.
20. Metod identifikacije putem analize DNK, koji je prihvatio ICMP, ima i jedan zanimljiv učinak – omogućava identifikaciju i onih ljudi za kojima se ne traga. U nekim slučajevima su rezultati procesa potpuno neočekivani i nenamjetni izazivaju političke posljedice. Rad ICMP-a omogućava identifikaciju i memorijalizaciju nestalih osoba bez obzira na njihovu ulogu u sukobima i bez obzira na to da li se za njima traga i da li ih se prisjećaju državni i nedržavni akteri. U svom radu ICMP je nailazio na slučajeve takozvanih “nestalih koje se ne traži” ili “nestalih koji ne nedostaju” što su izrazi za osobe čije je nestanak pretpostavljen, ali nije i prijavljen, jer pripadaju međuprostoru različitih kategorija osređenih društvenih struktura, nisu bili pripadnici nijedne posebne nacionalne, religijske ili sektaške zajednice, ili su pripadali marginaliziranim zajednicama, kao što su homoseksualci ili transrodne osobe, čiji nestanak nije prijavljen jer zbog određenih socio-kulturnih normi njihove porodice i zajednice nisu bile raspoložene da učestvuju u procesu testiranja DNK koje bi moglo pomoći u njihovom pronalasku.

2.3. Nestale osobe u poratnim kontekstima

21. Neki su učesnici radionice izrazili sumnje oko toga da li je i na koji način ICMP-ov tehnički uspjeh u upotrebi testiranja DNK u svrhu identifikacije tijela nestalih osoba doprinio političkim ciljevima organizacije – promoviranje mira i pomirenja u poratnim okruženjima kakvo je područje bivše Jugoslavije.
22. Međunarodna zajednica podržava ideju da neam mira bez pravde za nestale i da je otkrivanje istine o tome šta se nestalim osoba dogodilo moralna i etička obaveza. Nasuprot tome, neki su učesnici zastupali tezu da se promoviranje takve ideje u društvima koja su razorena ratom i ovisna o međunarodnim sredstvima neophodnim za održavanje i rekonstrukciju, može posmatrati kao neokolonijalno nametanje strane kulture i uplitanje vanjskih političkih faktora od strane donatora i drugih dominantnih međunarodnih aktera. Čak i ako međunarodni i nacionalni akteri promoviraju takve ideje u najboljoj namjeri, priča o nestalima, viktimizaciji i pravdi podložna je političkim manipulacijama različitih zajednica koje nastoje opravdati odluku u da ne učestvuju u mirnom dijalogu i naporima da se dođe do pomirenja sa nekadašnjim neprijateljima.
23. Jedan učesnik je istakao da ICMP-ovo promoviranje državne odgovornosti za proces rješavanja pitanja nestalih može biti posebno problematično u kontekstima u kojima lokalne društvene zajednice ne vide državu kao legitimnog i nepristranog aktera. Napomenuo je da se radi o staroj dilemi koja prati interne inicijative za izgradnju mira, nečemu što nije specifično samo za ICMP. Kao potencijalno bolji pristup predloženo je promoviranje zajedničke odgovornosti i saradnje različitih zainteresovanih strana, uključujući državu, domaće aktere građanskog društva i međunarodnu zajednicu.
24. Neki su učesnici izrazili zabrinutost oko toga da uprkos pokušajima ICMP-a da da doprinos izgradni mira i pomirenja ostaje nejasno da li ova organizacija daje konkretan doprinos tom cilju. ICMP nastoji učvrstiti mir i sigurnost u poratnim okruženjima, ali njegovo prisustvo i projekti mogu imati ograničen rok trajanja, kapacitete i učinak. Rješavanje slučajeva nestalih osoba i potpora razvoju znanja, priča i politika zasnovanih na naučnim dokazima može pomoći, ali nema dovoljno dokaza da se ova tvrdnja sa sigurnošću može potvrditi. Ova ideja se pojavila u aktivnoj diskusiji, koja je pokazala da postoje tenzije između ICMP-ovog metodološkog individualizma – koji se oslanja na forenzičku nauku u procesu identifikacije posmrtnih ostataka i odgovaranja na individualne i porodične zahtjeve – i njegovog šireg mandata pomaganja u izgradnji institucionalnog i društvenog kapaciteta i osjećaju pripadnosti. Slučaj Bosne i Hercegovine može se posmatrati kao uspješan u smislu broja nestalih osoba koje su vraćene svojim porodicama i u smislu postojanja dokaza o preuzimanju trajne odgovornosti za razvoj procesa pomirenja.
25. Predstavnik ICMP-a pojasnio je da je veliki dio ICMP-ovih aktivnosti usmjeren na to da odgovori na zahtjeve porodica koje izričito traže pravdu. U nekim slučajevima porodice nestalih nastoje saznati okolnosti smrti njihovog srodnika i zahtijevaju da ljudi koji su krivi za tu smrt odgovaraju za počinjeni zločin. U nekim slučajevima pripadnici nastradalih zajednica mogu insistirati na tome da se tragedija iz prošlosti zaboravi, želeći se fokusirati na sadašnjost i planove za budućnost. Tranzicija iz rata u mir trebala bi se zasnivati na slobodi učesnika u sukobu da odlučuju o tome koji je najbolji način postizanja mira, a da njima ne dominiraju ideje promovirane u međunarodnoj zajednici o tome kako lokalne zajednice imaju pravo znati za sudbinu nestalih ili da nema mira u društvu bez pravde za nestale. Neki učesnici su istakli da još uvijek nema odgovora na pitanje koliko je suočavanje sa prošlošću preduslov za tranziciju iz rata u mir i stvaranje demokratičnijih društava. Neophodno je dalje istraživati poratne kontekste kako bi se testirala ta hipoteza.
26. U historiji dugotrajnih sukoba u Afganistanu, naprimjer, nestanci ljudi i njihovo raseljavanje su dva fenomena koja su imala ozbiljan učinak na afganistansko društvo. Skorašnji izvještaj afganistanske

Nezavisne komisije za ljudska prava (koji nije objavljen) navodi dokaze o 180 masovnih grobnica u Afganistanu koje su rezultat posljednjih 35 godina sukoba. Problem nestalih u Afganistanu nije, međutim, na listi prioriteta za rješavanje – niti vladi Afganistana niti međunarodnoj zajednici. Bonski sporazum kojim je uspostavljena Tranzicijska vlast u Afganistanu niti ne pominje ratne zločine i pitanje nestalih. Međunarodna zajednica nije istraživala prošlost onih koji su danas na vlasti, jer se njihovo prisustvo i saradnja u aktuelnim organima vlastima vidi kao garancija stabilnosti i pomirenja u zemlji. Snage SAD-a i NATO-a, barem u početnoj fazi, više su se fokusirale na borbu protiv terorizma nego na izgradnju mira i državnih struktura u Afganistanu. To povlači pitanje o tome po čemu se Afganistan razlikuje od drugih poratnih društava gdje se pitanje nestalih rješava – poput mnogih drugih pitanja – u okviru formalnih mirovnih sporazuma i napora na rekonstrukciji društva i pomirenju, kao što je slučaj sa Bosnom i Hercegovinom. Mogući odgovor je geopolitički značaj, uključujući fizičku blizinu bivše Jugoslavije i Evrope, samim time i veći interes članica EU i NATO-a za osiguravanje mira i stabilnosti na regionalnom nivou na Balkanu. Nedosljedni stavovi i prakse međunarodne politike u različitim poratnim kontekstima traže dodatnu analizu. Iz nekoliko komparativnih istraživanja više slučajeva poratnih društava kojima je bila neophodna međunarodna intervencija za rješavanje pitanja nestalih, mogu se izvući važni zaključci. Koja se iskustva mogu prenijeti iz procesa i rezultata ICMP-ovih aktivnosti na Balkanu u operativni pristup organizacije u drugim kontekstima kao što su Irak i Libija?

2.4. Proširenje mandata ICMP-a

27. ICMP je nastao kao međunarodni, privremeni *ad hoc* mehanizam za rješavanje pitanja nestalih osoba prvobitno za prostor ratom razorene bivše SFRJ. Tehnički, ova organizacija nema članarinu i oslanja se isključivo na dobrovoljne priloge i sredstva donatorskih vlada. Tokom diskusije pomenuta je i zabrinutost da oslanjanje na priloge međunarodnih donatora može utjecati na njen mandat sa mogućim efektom podrivanja ICMP-ovog nediskriminirajućeg pristupa, što znači da neće biti sredstava za rad u zemljama koje su niže na ljestvici prioriteta za donatorske zemlje. Učesnici radionice su predložili da ICMP nastoji za neke buduće angažmane ojačati svoju autonomnu poziciju i bolje kodificirati dobrovoljnu i neuslovljenu prirodu finansijskih priloga donatorskih zemalja. Kao pozitivan primjer produžavanja mandata i prikupljanja sredstava za svoje aktivnosti pominje se UNHCR.
28. Naveli su da je prvobitno ICMP zaprimao zahtjeve za potporu u rješavanju slučajeva nestalih osoba u poratnim okruženjima, a tehnologija identifikacije zasnovane na analizi DNK pokazala se posebno korisnom u tim slučajevima. Organizacija je primila zahtjeve vlada da se uključi u rješavanje šireg obima problema nestalih osoba, koji uključuje nestale u sukobima i usljed kršenja ljudskih prava, nestale u katastrofama, raseljene osobe i izbjeglice, trgovinu i ilegalno prebacivanje migranata, žrtve nasilja izazvanog zloupotrebom droga i svim ostalim kontekstima nestanaka, bilo da se radi o voljnim ili nedobrovoljnim razlozima.
29. Različite kategorije migranata u određenim režimima migracija i izbjeglice, interno raseljene osobe i migranti usljed katastrofa. Uvođenje migracija u područje ICMP-ovih aktivnosti, odnedavno u okviru sporazuma o saradnji sa IOM-om, ukazuje na novi koncept međunarodnih migracija u akademskim i političkim krugovima. Iz prezentacija je bilo jasno da razgovor o nestalim osobama ne podrazumijeva obavezno posmrtno ostatke, nego i ljude koji su manje-više dobrovoljno nestali, ali su još uvijek među živima. Nemali je broj istraživanja koja ukazuju na to da je većina migranata u redovnom kontaktu sa svojim porodicama kojima šalju novac. U slučajevima kada migranti nisu u kontaktu sa porodicama iz predostrožnosti i želje da ih zaštite od potencijalne opasnosti, svaki pokušaj da ih se identifikuje i promovira kontakt sa porodicama i zajednicama u zemljama porijekla može ih dovesti u opasnost. Naprimjer, u slučajevima trgovine djece, njihova identifikacija nije uvijek i dobar korak, jer postoje slučajevi kada su porodice, pa i predstavnici agencija za provedbu zakona upleteni u sam čin trgovine. U slučajevima trgovine ženama za seksualno iskorištavanje uvjeti mogu biti slični u smislu

ICMP.DG.677.2.bcs.doc

Sarajevo, 9. juli 2014. godine

da tim ženama prijete jednaka opasnost u zemlji porijekla kao i u zemlji odredišta. Ako ih identificiraju članovi porodice ili krijumčari ili trgovci ljudima, to ih može izložiti daljem iskorištavanju i nasilju. U takvim se slučajevima efikasna zaštita može osigurati pružanjem novih identiteta umjesto traganja za njima kao nestalim osobama.

30. Broj međunarodnih migranata koji umiru u pomorskim katastrofama i nikada ne budu pronađeni je ogroman i u stalnom je porastu. U tim bi situacijama ICMP-ov rad mogao biti krucijalan za identifikaciju poginulih i nestalih migranata. Nameće se pitanje kako u tim situacijama utvrditi identitet migranata ako se uz posmrtnu ostatke ne pronađu identifikacijski dokumenti ili neki drugi indikator identiteta? Kako pronaći porodice neidentifikovanih migranata? Ovo je posebno važno za slučajeve u kojima nije lako ustanoviti zemlju porijekla i državljanstvo nestale osobe. Kako će ICMP definirati i osigurati garancije države prilikom preuzimanja odgovornosti, bez ugrožavanja sigurnosti i kriminaliziranja migranata koji pribjegavaju metodama kao što su nedozvoljena trgovina i krijumčarenje? Još jedan primjer je slučaj malog NVO-a iz El Salvadora, koji je osnovan kako bi se tragalo za djecom koja su oteta od njihovih porodica i nestala za vrijeme sukoba 1980-ih, a postoji informacija da su ih usvojile porodice u Argentini i drugim zemljama. U takvim slučajevima se može tvrditi da ponovno spajanje sa biološkim članovima porodice – barem u obliku neke vrste kontakta – predstavlja pozitivan ishod.
31. Vrijedi razmotriti neke posljedice ponovne konceptualizacije migranata – onih koji umiru na svom putu i onih koji uspiju preživjeti – kao nestalih osoba. Posebno prilikom razmatranja drugog scenarija, u kome se identificiranje vrši u svrhu povratka, učesnici napominju da uglavnom države imaju politički interes za povratak migranata, posebno u slučajevima takozvanih “neuspješnih azilanata” čija identifikacija može imati pogubne posljedice. Proteklih desetljeća traženje azila u Evropi postaje sve teže. Čak i ako zahtjev dolazi od relevantnih agencija, azilanti su na evropsko tlo uglavnom došli ilegalnim putem, što ih automatski stavlja u kategoriju prekršitelja imigracijskih odredbi i potencijalnom prijetnjom po sigurnost koja se mora hitno otkloniti. S obzirom na to kakvo je današnje političko raspoloženje u Evropi, gdje vlade već dugo govore o izdavanju biometrijskih informacija za osobe koje postavljaju neosnovane zahtjeve, pokušaji da se dođe do tih osoba na osnovu informacija porodice dovelo bi takve “nestale” migrante u vrlo ranjivu poziciju i onemogućilo promjenu statusa i dobijanje nekog oblika legalnog boravka u zemlji domaćinu. Azilanti, ilegalni migranti ili osobe koje su žrtve trgovine ljudima svjesni su svoje ranjivosti i žive u strahu od zatvaranja i deportacije natrag u domovinu. To je posebno problematično u kontekstu sve liberalnije prakse sjevernih zemalja. ICMP će se u tom smislu suočiti sa pravim izazovom, nakon što postane formalna međuvladina organizacija, jer – iako će imati međunarodne privilegije i imunitet – nije isključeno da će se naći u spregama snaga koje mogu nadjačati zaštitu osjetljivih informacija, čemu smo svjedočili u slučajevima kada vlade potražuju zaštićene podatke na osnovu navodnih terorističkih prijetnji.
32. U većini poratnih konteksta je upotreba forenzičkih metoda i novih tehnologija analize DNK vrlo kontroverzna i predstavlja proces koji nije jednostavno implementirati jer podrazumijeva uključivanje naučnih metoda u politički i društveno vrlo osjetljiva okruženja, u kojima se ICMP suočava sa izazovom promoviranja dobrovoljnog učešća porodica nestalih koji su nerijetko traumatizirani, uplašeni i treba ih informirati i educirati o funkciji metode identifikacije zasnovane na analizi DNK i njenoj upotrebi kod vlada i međunarodnih institucija. Sumiravši sva zapažanja, većina učesnika ICMP-ove radionice složila se da pažljivo osmišljeno proširenje ICMP-ovog mandata može donijeti pozitivan ishod.
33. Zaštitu podataka i mehanizme razmjene podataka, poput onih koji se primjenjuju u poratnim društvima, trebalo bi razviti tako da garantira da genetičke informacije nisu automatski dostupne i da se ne upotrebljavaju u svrhu nadzora, protivno volji i sigurnosti migranata i njihovih porodica. Tehnologije identifikacije koriste se u UK i nekim drugim zemljama za potrebe pronalazanja i identifikacije nakon katastrofa, ali i za kontrolu i upravljanje stanovništvom. Te su tehnologije i

socijalne i materijalne; radi se o oblicima socio-tehničke intervencije koji djeluju na istovremeno stvaranje niza ljudskih i tehničkih agensa. Tehnologija podrazumijeva stvari poput kartica, čipova ugrađenih u pasoše, kontrolnih popisa i obrazaca, ali i drugih stvari koje oblikuju ljudske odnose i interakciju između aktera. Problem nastaje kada tehnologija postaje predmet zloupotrebe, a ICMP mora pronaći svoje mjesto detaljnim razmatranjem s obzirom na mandat koji podrazumijeva fokus na pravdu i pružanje podrške vladama da preuzmu odgovornost. Vrijedi napomenuti u ovom kontekstu da se sa genetičkim inofrmacijama koje prolaze obradu u ICMP-u postupa odvojeno i u izolaciji; ne dijele se sa INTERPOL-om niti lokalnim agencijama za provedbu zakona.

2.5. Zaključci i preporuke

34. ICMP nastoji razvijetliti pitanje nestalih osoba u međunarodnom okruženju kojem ova značajna tema uglavnom nije bliska. Svu učesnici su jednodnevnu radionica "Nestale osobe i rad ICMP-a" okarakterizirali kao vrlo poticajnu. Imali su priliku saznati nove informacije i proširiti razumijevanje problema nestalih osoba. Cijene da ICMP funkcionira u kontekstu politički veoma osjetljivog okruženja. ICMP je predmet brojnih publikacija i istraživanja; i sami objavljuju brojne članke te informativne materijale koji su dostupni online na internetskoj stranici organizacije (www.ic-mp.org), a sve sa ciljem podizanja svijesti.
35. Diskutiralo se o nekoliko vrlo važnih pitanja, te je ustanovljeno da postoji potreba za prikupljanjem dodatnih dokaza zasnovanih na istraživanjima koji će pomoći da se odgovori na otvorena pitanja, a politike i prakse koje imaju utjecaj na državu i na nedržavne aktere obogate novim informacijama. Akademici koji su učestvovali u radu konferencije imali su zanimljiva zapažanja i preporuke koje bi se prenijele na ICMP-ovoj konferenciji u Hagu u oktobru-novembru 2013. U nastavku slijede ključne preporuke koje su učesnici radionice željeli prenijeti, iskazujući interes za budućim dijalogom i inicijativama u vezi sa pitanjem nestalih osoba:
- a) ICMP treba pojasniti da li organizacija ima politički mandat promoviranja mira i pomirenja u poratnim kontekstima, što nastoji postići pružanjem stručne ekspertize i usluga koje podržavaju proces pronalaženja i identifikacije nestalih osoba u različitim kontekstima. Ishodi tih procesa nisu unaprijed određeni, a u nekim su slučajevima i potpuno nepredvidivi i rezultiraju nenamjernim političkim posljedicama. Mandat ICMP-a je takav da je potrebno pornaći etičku i političku ravnotežu u procesu traganja za nestalima. Proširenjem aktivnosti na grupe osoba koje su nestale u okolnostima nevezanim za sukob, ICMP i njegovo upravno tijelo se pozivaju da kritički ispitaju čijim se interesima služi identifikacijom nestalih u situacijama koje nisu povezane sa ratnim dešavanjima;
 - b) Da bi se ublažio negativan učinak birokratske objektivizacije i kategorizacije nestalih osoba, učesnici predlažu kreiranje mehanizama usmjerenih na ljude i porodicu, osmišljenih tako da se čuje glas porodica nestalih i pokaže fleksibiknost i prilagodljivost lokalnoj kulturi, tradicijama i politikama;
 - c) Tranzicija iz rata u mir trebala bi biti zasnovana na slobodnoj volji ljudi uključenih u sukobe da odlučuju o tome koji je najbolji način dostizanja mira i pravde, umjesto na idejama koje promovira međunarodna zajednica, poput ideje da je potrebno saznati istinu o sudbini nestalih ili da nema mira u njihovim društvima bez pravde za nestale osobe. Još uvijek nema odgovora na pitanje da li je i ako jeste, na koji način je suočavanje sa prošlošću preduslov tranzicije iz rata u mir i stvaranje demokratičnih društava, iako je iz perspektive ICMP-a pravo na istinu ključno za stvaranje mirnog društva nakon rata i vraćanje narušenih prava i garancija. Potrebna su dalja komparativna istraživanja ovih pitanja u poratnim kontekstima.
 - d) U slučaju da žele raditi bez obzira na historijsku trumu, porodicama nestalih osoba treba

ponuditi više mogućnosti da učestvuju u donošenju odluka i bolje ih informirati o testiranju DNK. To će ih dodatno ojačati u definiranju ishoda procesa i procjeni kada je proces proizveo zadovoljavajući rezultat. Pružanje mogućnosti da učestvuju u vježbama testiranja DNK je ključno, jer na taj način dolazi do osnaživanja i direktnog uključivanja u stvaranje institucija koje su odgovorne i sposobne za rješavanje problema nestalih srodnika;

- e) Zaštitu podataka i mehanizme razmjene podataka, poput onih koji se primjenjuju u poratnim društvima, trebali bi se razviti tako da garantiraju da genetičke informacije nisu automatski dostupne i da se ne upotrebljavaju za nadzor protivno volji i sigurnosti migranata i njihovih porodica.

III. Lista učesnika

- dr. Jan Selby, direktor, SCSR; viši predavač međunarodnih odnosa, Univerzitet u Sussexu, predsjedavajući okruglog stola
- dr. Louise Askew, nezavisna istraživačica
- gospodin James Barnes, mentor saradnik, antropologija, Univerzitet u Sussexu
- profesor Richard Black, šef Fakulteta za globalne studije Univerzitet u Sussexu
- gospođa Kathryne Bomberger, generalna direktorica, ICMP
- profesor David Chandler, profesor međunarodnih odnosa, Univerzitet u Westminsteru
- gospođa Yi-Lan Chou, studentica magistarskog studija, Sukobi, sigurnost i razvoj, Univerzitet u Sussexu
- gospodin William Da Rosa, saradnik-mentor, međunarodni odnosi, Univerzitet u Sussexu
- dr. Lucy Easthope, saradnik u nastavi na predmetu masovni smrtni slučajevi i pandemije, Univerzitet u Bathu
- profesorica Jenny Edkins, profesorica međunarodne politike, Univerzitet Aberystwyth
- dr. Andrei Gomez-Suarez, saradnik na istraživanju, Univerzitet u Sussexu
- dr. Vanessa Iaria, istraživačica, Univerzitet u Sussexu
- gospodin Zdenek Kavan, predavač međunarodnih odnosa, Univerzitet u Sussexu
- gospodin Andreas Kleiser, direktor za pitanja politike i saradnje, ICMP
- gospođa Natasha Leite de Moura, studentica magistarskog studija, međunarodni odnosi, Univerzitet u Sussexu
- gospođa Dejana Mekanić, studentica magistarskog studija, međunarodni razvoj, Univerzitet u Sussexu
- dr. Christina Oelgemoller, predavačica međunarodnih odnosa, Univerzitet Loughborough
- dr. Ceri Oeppen, predavač humane geografije, Univerzitet u Sussexu
- dr. Maja Petrovic-Steger, saradnica na istraživanju; direktorica studija arheologije i antropologije, Univerzitet u Cambridgeu
- gospodin Christian Stray, student magistarskog studija, sukobi, sigurnost i razvoj, Univerzitet u Sussexu
- dr. Elspeth van Veeren, saradnica na istraživanju u okviru post-doktorskog studija/predavačica političkih nauka, Univerzitet u Sussexu/Univerzitet u Bristolu
- gospođa Joanna Wood, upraviteljica centra, SCSR, Univerzitet u Sussexu